

nová edice
zapomenuté knihy o koních

příběhy o ušlechtilých čtyřnožcích
a jezdeckých národech
zachycené roku **1847**

kůň^a jezdec

Rollo Springfield

 Arcaro

Kůň a jezdec

Rollo Springfield

Název originálu:
Rollo Springfield - Horse and his Rider
Wiley & Putnam, 161 Brodway, New York
1847

Vydala © 2015 společnost Arcaro s.r.o.
Žižkova 1696/15, Jihlava
jako svou 1. publikaci

Překlad © 2015 Ing. Michaela Burdová
Odborný lektor Emil Strankmüller st.
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.

První vydání, 2015

ISBN 978-80-906222-0-3

Obsah

Kapitola I.	6
<i>Kůň jako pomocník v míru i válce – Stovky let bez sedel i podkov – První definice dokonalého exteriéru – Poník jako lovná zvěř i bojovník</i>	
Kapitola II.	21
<i>Koňský pláč – Přátelství se psem, ovci i slepicí – Důkazy inteligence a odvahy</i>	
Kapitola III.	36
<i>Horkou nohou ovce, našeptáváním, lidským pachem nebo systematickostí ke zkrocení nezladatelných koní</i>	
Kapitola IV.	46
<i>Coalem a tmou před parním kolosem, Gauchos, honákem od čtyř let – Maso jako koňská potrava – Kůň v souboji s tygrem</i>	
Kapitola V.	58
<i>Skuteční divočí koně – Vichřice nesoucí stáda až do moře</i>	
Kapitola VI.	66
<i>Mongolský plán: zabít všechny kvůli pastvinám – Kalmukové jako nejošklivější jezdcí – Desetiletý krotitel koní – Tabunčík, muž a jeho tisíc koní</i>	
Kapitola VII.	84
<i>Kozáci jako největší zbraň ruského cara – Čerkézové, když se dav uznale roztoustí – Saltem z koně a přesná střelba na cíl. Mamelukové</i>	
Kapitola VIII.	96
<i>Karagos, věrný kůň lupičův, který stál i za únos vlastní sestry</i>	
Kapitola IX.	114
<i>12 000 vojáků za koně – Pitím koňské krve k přežití v poušti – Souboje ve spalujícím horku</i>	
Kapitola X.	124
<i>Když mají tři Arabové jednoho koně a hádají se, kdo okove čtvrté kopyto – Krádež v poušti jako uznávaný hrdinský čin</i>	
Kapitola XI.	130
<i>Kýz se stáda žíznivých koní topí v řekách – Indiáni: nikdo nepobídne koně k větší rychlosti – U Gauchos musí mít koně žebrař i řezník</i>	

Předmluva

Na stránkách této knihy se vydáme do světa společného soužití člověka a koně viděného cestovateli před dvěma sty lety. Jak žili koně a lidé před několika sty lety v Evropě a v Asii, v Africe nebo na americkém kontinentě? Četné příběhy a historická fakta předkládaná v kontextu doby, ve které autor žil, to vše vytváří jedinečný dokument. Kniha se po téměř dvou stech letech dočkala nových vydání v angličtině a nemohla jsem po jejím přečtení odolat, abych se ji nepokusila zprostředkovat milovníkům koní a historie i v českém jazyce. Ponechala jsem v maximální možné míře volnou otěž vypravěčskému stylu autora, protože pokud by byla kniha zcela podrobena modernímu jazyku, ztratila by na své autenticitě. Některé názory Rollo Springfieldda jsou sice již přežitě, mnoho pravd o koních a lidech zůstává – leckdy hořkých, jindy úsměvných. O jednom vás tato kniha přesvědčí – koně ani lidé se nezměnili, jen svět kolem nich.

Kapitola I.

Kůň jako pomocník v míru i válce
Stovky let bez sedel i podkov
První definice dokonalého exteriéru
Poník jako lovná zvěř i bojovník

Domestikace koně

Domestikace koně je podle Georges Buffona největším přínosem ze zvířecí říše, jakého kdy člověk svým uměním a technikou dosáhl. Každý obdivuje ladné tvary, rychlost, sílu, poddajnost a vytrvalost tohoto ušlechtilého tvora. Ale možná si jen málo lidí uvědomuje, jak důležitou roli sehrál kůň v historii našeho druhu. Jak moc mu dlužíme. I to, že nejsme hrubí a ubozí jako naši barbarští předkové, ale žijeme uprostřed doby takových požehnání, jako je právo každého dítěte narodit se v civilizovaném světě. Obávám se, že jsme dosud projevíli ke koním málo vděčnosti a lidskosti.

V dnešní době se proháníme jako vítr na křídlech páry a pravděpodobně hrozí, že o to méně si budeme koní vážit. Ale

kdybychom nikdy koně nepoznali, jak vzdálené by bylo bohatství lidstva? Jak těžce bychom poznávali vzdálené krajiny, abychom „se rozmnožili a zaplnili zemi, podmanili si ji, ovládli bohatství ryb v mořích, ptactvo ve vzduchu a každou živoucí bytost na této planetě“? Bez přispění síly a rychlosti tohoto šlechetného služebníka by se lidé jen částečně a pomalu vymanili z barbarství. Většinou by žili v kmenech a drobných státech. Zabírali by území jen tam, kam dojdou za den nebo dva pěšky. To by vedlo k neustálému válčení a násilnostem. Mír, pořádek, blahobyt, vědomosti a síla národů by nikdy nemohly být dosaženy nebo se rozvíjet, dokud by lidstvo bylo rozdělené dlouhými vzdálenostmi a nemělo žádné prostředky ke vzájemné komunikaci nebo spolenectví pro vzájemnou ochranu.

Ani náboženská, ani kacířská literatura neobsahuje informace o tom, ve které zemi byl kůň domestikován, zda byl nejprve využíván v tahu a teprve poté k jízdě. Je pravděpodobné, že v počátcích byl využíván oběma způsoby v různých částech světa. Ale ač mnozí naši předkové byli znalci koní a předváděli na nich obdivuhodné výkony a obratnost, je zarážející, jak pomalými kroky se posouvalo umění a invence horsemanshipu k současnému stupni dokonalosti.

Výstroj

Uhlazení Řekové, stejně jako primitivní národy severní Afriky, jezdili dlouhou dobu jak bez sedla, tak bez udidla, ovládající koně hlasem nebo rukou či lehkou rákoskou. Dotekem na levé nebo pravé líci koně zatáčeli do opačné strany, dotekem na nose ho zastavovali, patami pobízeli. Koně museli být dokonale vy cvičeni, aby reagovali na takové jemné signály na strastiplných cestách nebo v bitevní vřavě. Pozornost, poddajnost a paměť těchto

zvířat je však taková, že je někdy těžké říci, za jakou hranici poslušnosti už nelze zajít.

Uzdy a udidla se nakonec zavedly, ale uplynulo mnoho století, než se začalo používat něco, čemu se dalo říkat sedlo. Místo něj sloužila látka – jednoduchá nebo skládaná, kůže divokých zvířat, často bohatě zdobené, na kterých jezdec seděl. Ale pořád bez třmenů. Je velmi zvláštní, že ani Římané na vrcholu přepychu nikdy nedokázali vymyslet něco tak jednoduchého a účelného, co by pomohlo jezdcí nasednout, ušetřit mu námahu a dát mu stabilnější sed, přestože se často vyskytovala bolestivá onemocnění způsobená ježděním bez podpory nohou.

Mnoho antických soch je důkazem, že jezdcí téměř ve všech zemích nasedali z pravé strany koně, protože se mohli lépe chytit hřívy, která spadala na tuto stranu. V moderní době je praxe bez výjimky opačná a nikoho, kromě snad Billy Buttona (*jeden z prvních klaunů v cirkuse – pozn. překl.*), by nenapadlo nasedat z „vnější“ strany včetně autorit klasického jezdectví, které by takové konání mohlo pobouřit.

Antičtí hrdinové obvykle na koně naskočili nebo v případě, že měli kopí, používali poutko na ratišti cca dvě stopy od země jako stupátko. Někdy byl kůň vycvičen, aby při nasedání jezdece snížil krk a hřbet nebo poklekl. Jak v Římě, tak v Řecku existovaly podél hlavních cest kamenné bloky na nasedání (ve Skotsku se jim říkalo loupin-on-stones). Avšak důstojnějším způsobem nasedání bylo používání živých stupátek, kdy jezdec nastupoval z ohnutého hřbetu svých otroků. Ti, kteří si to nemohli dovolit, s sebou vozili lehká stupátka – jak podivnou část výstroje koně! A jakým je významným gestem potupy, když vítěz – perský král nasedá na koně z ohnutých zad samotného římského císaře Valeriána.

Používání třmenů už nedalo povýšenosti záminku pro takovou degradaci božího obrazu. Místo svého hřbetu k nastoupení

na koně nyní sluha svému pánovi pouze přidržel třmen. Ve středověku vládci rádi vyžadovali tento akt podřízenosti od pokorených rivalů. Němečtí císaři přidrželi třmen papežovi. Jiří II., král Anglie, v době jeho největší zášti vůči Thomasu Becketovi doufal, že tímto předstíraným gestem pokory vysokého preláta obměkčí.

První výrazná zmínka, kterou máme o používání sedla, se objevuje v dekretu císaře Theodosia (385 b.C.), od kterého se také dozvídáme, že bylo obvyklé používat při pronájmu poštovních koní vlastní sedla. Výnos nařizuje, že cestující nesmí použít sedlo vážící víc než 60 liber (cca 27 kg)! Tak těžký postroj by byl vhodný spíš pro hřbet slona, na rozdíl od lehkých a elegantních sedel moderní doby. Naštěstí pro dnešní vojáky se už nevyskytuje vojenský trest „nést sedlo“, jako tomu bylo do nedávné doby. Byl obvykle používán pro vojáky jezdeckva a dokonce u rytířstva ve středověku jako trest za porušení disciplíny. Sedlo, uzda a ostatní příslušenství měl viník na ramenou a musel určitou dobu pochodovat. Bez oddechu, vystavený posměškům a pokřikování všech přihlížejících. Měl štěstí, že jeho náklad nedosahoval váhy povolené římským císařem!

Dámská sedla byla vynálezem poměrně nedávného data. První byla k vidění v Anglii a byla vytvořena pro Annu Lucemburskou, královnu a ženu Richarda II. Šlo pravděpodobně spíš o sedátko než o dnešní dámské sedlo. Jestliže kdokoliv z našich mladých čtenářů neví, co znamená slovo „pilion“, jejich babičky snad jsou schopny popsat tuto věc ze vzpomínek, protože piliony byla velká móda a není to zase tak dávno. Byl to druh velmi nízkého křesílka, které bylo připevněné za sedlo na zád' koně, jehož ovládal muž. Lady seděla pohodlně na pilionu, přidržovala se muže za pásek nebo se ho chytla kolem pasu – pokud nebyl muž příliš lechtivý.

Podkování koní se nepraktikovalo mnoho století od doby, kdy byl kůň běžně využíván. První ochrana koní se zdála být napodobeninou toho, co nosil jeho pán. Byl to druh sandálů, obvykle vyrobených z hrubé tkaniny, provazů nebo kůže. Císař Nero za své éry blahobytu měl své koně a muly obuté stříbrem a jeho císařovna Poppea se nespokojila s ničím jiným než se zlatem. Tyto sandály byly velmi nestabilní a dobré tak na to, aby zůstaly zalepené v blátě. Z tohoto důvodu je jen zřídka nasazovali zvířatům na celou cestu, ale jen na nejhorší místa. Neosvědčily se ani jako ochrana před úrazy. Například, když Mithridates obsadil město Cyzicus v první válce proti Římanům, byl přinucen poslat zpátky celou kavalerii do Bithynie, protože koně poztráceli podkovy a měli potíže s nohama.

A znovu, stejně jako v případě sedel bez třmenů, zůstáváme v němém úžasu před skutečností, že téměř tisíc let se lidé pokoušeli připevňovat na spodek kopyt systémem řemíneků a provázků kovové destičky a že je za celou tu dobu nenapadlo zkusit je připevnit pomocí hřebíků. Vedle síly ducha lidstva existuje zvláštní nedostatek vynalézavosti a stupidní způsob konání se někdy předává z generace na generaci. Konání něčeho velmi absurdního čistě ze zvyku, něčeho zcela postrádajícího smysl. Je ponižující pomyšlení, jak lidé byli po staletí spokojeni s nejmenšími možnými úseky objevů v technice, která směřovala k výhodě a zkrášlování života.

Měli indickou gumu od doby, kdy byla objevena Amerika, ale ještě před několika lety ji dokázali využít jen na vymazání značek z papíru psaných tužkou!

Tady následují rébusy velkého státníka Charlese Jamese Foxe. Proč ho představujeme na tomto místě? To je otázka, na kterou si důvtipný čtenář sám odpoví, když rébus vyřeší. Klíč bude nalezen na následujících stranách:

*Na mnohé strany učené vepsán
do postav mystických a moudrých
Ten proní dávno je všem znám
však ač zlatou éru už dostih
v dřevěných stěnách žije
Na sobě nic nemá*

*Druhý je vzácný napříč krajem
těm, co milují jeho zvědavé oči
o hýčkání a obdiv nemá zájem
ale když se jejich zrak k sobě stočí
nečekaně, jen tak, na ulici,
Ach, jaký by to byl coal*

*Třetí je druh putujícího trůnu
vyhrazeného jen jedné dámě
na zákon Salique brnká strunu
imaginární královně dá rámě
a když chystá se na tuto novou roli
tu v troskách je její troufalý plán;
vyšvihne se nahoru starý uzurpátor – pán!*

Exteriér a plemena

Různé využití, na které se kůň přivyká, vyžaduje odpovídající variace v jeho typu a exteriéru. Tažní koně londýnských sládků jsou velmi krásní, ale jejich krása je jiného druhu než těch závodních z Newmarketu. To, co je dobrá vlastnost pro jeden druh koně, může být vadou u jiného. Například zvířata, která jsou určena pod sedlo, by měla stát všema čtyřma nohama rovně; jestliže jsou od lopatky po kopyto zakročeny, jezdec musí být velmi opatrný, protože má co do činění s klopýtavým koněm. Na

druhé straně tažný kůň má být váhou víc na předku. Tato část jeho vlastní váhy, která by takto vadně stavěného koně dostávala na kolena, je u tažného koně vržena na chomout a pomáhá mu v jeho práci. Podívejte se na spřežení, jak koně napínají síly, aby vytáhli těžký vůz z bahna nebo přes nějakou překážku: naklánějí se dopředu, jako kdyby je od pádu dělily jen stopy. Právě tak můžete vidět člověka táhnout lanem člun nebo vozík. A opět, ačkoliv hunter a dostihový kůň jsou oba stvořeni pro rychlost, musí každý z nich vynikat určitými charakteristickými rysy exteriéru odpovídajícím takové práci, jakou budou muset dělat. Hunter vyžaduje velkou sílu a pružnost v předních nohách, což mu umožní ustát náraz, čímž doskočí na zem lehce. Naopak u dostihového koně je zásadní síla potřeba ze zádi, aby posouvala zvíře ve cvalu dopředu; předek je níž, což umožní přenést váhu víc dopředu a celý stroj se pohybuje snáze a rychleji. Zadní nohy chrta jsou delší než přední; rozdíl je ještě patrnější u zajíce a je vidět v extrémní míře u klokana, zvířete, jehož běh je série ohromných skoků.

Oslavovaný Eclipse, který nikdy nebyl poražen, byl výrazně nižší v předku a jeho zád' byla vyšší než kohoutek. Když už jsme zmínili jméno neporazitelného závodního koně, nelze než uvést některé zajímavosti z jeho života.

Odchoval ho vévoda z Cumberlandu a před svou smrtí jej prodal panu Wildmanovi, obchodníkovi s ovceci, za 75 guineí. Plukovník O'Kelly od Wildmana koupil podíl. Na jaře následujícího roku, když forma tohoto vynikajícího koně byla na vrcholu, O'Kelly si přál stát se jediným majitelem a odkoupil zbytek podílů za jedenáct set guineí.

O'Kelly, který si uvědomoval sílu koně, na něj vsadil tučnou částku hned v prvním dostihu v roce 1769. To způsobilo pozdvižení mezi lidmi od koní. Měli za to, že má plukovník ně-

jaký zvláštní důvod pro sázku na koně, o kterém dosud nikdo předtím nikdy neslyšel a který veřejně ještě nic nedokázal. Někteří lidé se tudíž pokoušeli podívat se na jeho trénink, jež se majitel snažil bezpochyby utajit. Přišli tedy na dráhu o něco později, ale byla tu jedna stará paní, která jim řekla, co chtěli. Na jejich vypytování, zda viděla nějaký dostih, odpověděla, že jen zahlédla koně s bílou nohou uhánět ohromnou rychlostí a ostatní koně o hodně daleko za ním. Pokoušeli se ho dohnat, ale je si jistá, že by toho koně s bílou nohou nedohonili, ani kdyby běželi na kraj světa.

První dostih vyhrál lehce a když O'Kelly viděl, jak jezdec drží Eclipse celý dostih, nabídl sázku, že v příštím dostihu doběhne ve stanoveném pořadí. Nikdo tomu nevěřil a okamžitě byla vsazena ohromná částka. Když byl O'Kelly vyzván, aby vyhlásil pořadí, odpověděl: Eclipse první, zbytek nikde. Jeho předpověď se vyplnila; všem soupeřům Eclipse nadělil s maximální lehkostí distanci (to znamená, že míjel cílový sloupek dřív, než ostatní dosáhli 240 yardů [219 m] do cíle, což se nazývá distance), řečí turfů se neumístili.

Finanční hodnota Eclipse a jeho potomků musela být něco ohromujícího. Stal se otcem 354 vítězů, a ti svým majitelům vyběhali více než 160 tisíc liber. Deset let poté, co byl stažen z dráhy, se O'Kellyho ptali, za kolik by ho prodal. Nejprve odmítal akceptovat jakoukoliv cenu, ale po nějaké době uvažování řekl, že by bral 25 000 liber, s roční rentou 500 liber vedle určitých privilegií. Zdánlivá extravagance této částky vzbudila značnou odezvu, ale O'Kelly deklaroval, že 25 tisíc liber vydělal a že je kuň dosud ještě mladý natolik, aby vydělal dvojnásobek této částky.

Z výše uvedeného se jeví, že jsou různé standardy dokonalosti exteriéru koně a že musí být určitá zákonitost v obecném popisu, který by měl vše zahrnovat.

Terentius Varro napsal asi 70 let před naším letopočtem popis koně, který je podle rozhodčího Mr. Youatt v moderní době stěží překonatelný: „Můžeme předvídat u hříběte potenciál,“ říká, „když běhá po pastvině a má chuť předbíhat ostatní koně, a když přijde k řece a snaží se být první, kdo se do ní ponoří. Jeho hlava by měla být malá, oči jasné a živé, jeho nozdry otevřené a velké, jeho uši postavené blízko u sebe, hříva silná a bujná, prsa široká, lopatka plochá a směřující dozadu, bedra široká a pevná, ocas bohatý, nohy rovné a pravidelné, kolena široká a dobře vázaná, kopyta odolná a tvrdá, cévy široké a vystupující po celém těle.“

Anglický plnokrevník, možná nejušlechtilejší zvíře svého druhu, odvozuje svůj původ téměř zcela od arabů a berberů. Místo prozaického popisu, jenž ti, kteří ho chtějí, mohou ho najít v knihách více technického zaměření než v této, předložíme čtenáři celkový obraz od Barry Cornwalla:

GAMARA

*Gamara – oř černý, ušlechtilý,
v poušti zrozen a plný síly*

*Oheň s elegancí se v něm snoubí
po předcích známých z dávné doby*

*Má jemné chřípí, hebký nos,
nozdry rozšířené pro hrdost*

*Hříva jak bystré řeky proud
a oči uhlíky, co nocí žhnou*

*Pohled, kol napjaté šije,
vznosná krása vedle grácie*

*Otěží proudí síly pramen,
rudá krev žíly bere coalem
bohatší ni rudější snad nemůže
téci pyšným srdcem muže*

*Původy otců se cení výše,
než má sám Bourbon ve své pýše
než Douglas, Guzman nebo Guelf,
či samého O'Briena krev*

*On nemá a neměl sobě rovného,
narodil se rána červánkového
po slavném otci, jenž už nežije,
po arabech ryzí pouštní linie*

*Poslední rodu ohně a krásy
tu kráčí jak jeden boží rasy*

*Vždy přítelem jediného byl,
kdo za úsvitů nakrmil*

*Tak se svým beduínem žil,
a jinému by nikdy nesloužil*

*Zemřel nezkrocen tam, na dunách,
kde v poušti dosud stojí Balch.*

Příroda vepsala do mnoha plemen zvířat určité geografické limity, za nimiž už nemohou prospívat. Jiná, naopak, jsou vybavena tak, že jsou schopni přežít ve zdraví ve velmi rozdílných prostředích, zásadně odlišných v teplotě, klimatu, potravě, a přitom se jeví, jako kdyby byli k tomuto prostředí zrozeni. Naštěstí pro člověka, mezi těmito zvířaty jsou taková, která mu skýtají většinu důležitých služeb – jako pes, osel, ovce, prase a kůň. Konstituce těchto užitečných zvířat je obdařena více či méně kapacitou pro svou adaptaci na vnější okolnosti; především na odlišnosti ve zdrojích vlákniny. Na bohatých pastvinách Flander a Lincolnshire koně dosahují svých největších rozměrů, zatímco v hornatých oblastech a na severu jsou poníci.

Ve východní Indii je pony nazývaný Tattoo, vysoký obvykle deset až dvanáct pěstí (98,5 cm – pozn. překl.); někdy jsou mnohem menší. Tavernier popisuje jednoho, na kterém viděl jezdit malého mogulského prince, a tento pony nebyl o mnoho větší než chrt. V roce 1765 jeden, ne větší než sedm pěstí, byl poslán do Anglie jako dar královně Jiřího III. Do paláce ho z přístavu odvezl kočár tažený hackneym. Měl šedohnědou barvu a jeho hřívá připomínala světle žlutohnědou barvu koloucha. Byl čtyřletý, dobře stavěný, měl jemné uši, bystré oko, krásný dlouhý ocas a byl velmi charakterní a hodný na ošetřování.

Haridvár v severní Indii je místem velkých dobytčích trhů. Plukovník Davidson popisující tuto rušnou scénu, říká, že mezi největší zajímavosti, kterých byl svědkem, bylo půl tuctu silných poníků z Uzbekistánu nazývaných phooldars, což znamená „zdobených květinami“. Byli vysocí asi třináct pěstí (120 cm) a měli tu nejpodivnější barvu a odznaky, jaké si lze představit. Je těžké to popsat, ale dá se to zkusit. Dejme tomu, že zvíře je bílé jako sníh, pokryté velkými, nepravidelnými, světle hnědými skvrnami; uprostřed těch skvrn jsou tmavě hnědé skvrny; po

obvodu každých šest až osm palců flíčky ve tvaru kosočtverců tmavě kovové šedi; pak to celé posypané drobnými tmavými tečkami. To je phooldar! Jaká by to byla senzace, kdyby se tohle zvíře objevilo v londýnském parku!

Koně z Faerských ostrovů jsou malého vzrůstu, ale silní, obratní a jistí v kroku při pohybu po nejdrsnějších místech, kde lidé možná spíš spoléhali na ně než na své nohy. Na Suderoe, jednom z těchto ostrovů, mají lehčí a obratnější plemeno koní než jakékoliv jiné. Na jejich hřbetech obyvatelé sháněli stáda ovcí, které na tomto ostrově žijí divoce. Tito poníci nosili člověka místy, která by pro něj byla jinak nedostupná. Následovali svého jezdce i jinak – ve sportovních kláních, kdy se dokonce byli schopni vrhnout se k zemi a držet kořist nohama, dokud se jí jezdec nemohl zmocnit.

Britské ostrovy jsou domovem několika zajímavých plemen pony. Největší z nich, skotský Galloway, bohužel téměř vyhynul. Byl vysoký třináct až čtrnáct pěstí (*cca 120 až 130 cm*), světle kaštanový nebo hnědý, s černýma nohama, malou hlavou a krátkým krkem a s typicky dlouhými a suchými končetinami. Jeho vlastností byla rychlost, odolnost, jistota v kroku v drsné a hornaté krajině. Příslušníkem tohoto plemene byl například Dandie Diamondův slavný Dumple.

Dr. Anderson popsalsvého vlastního Galowaye: „Co se týče elegance a tvaru, je dokonalý a povahou mírný a ochotný. Pohybuje se téměř na myšlenku a je neúnavný. Jezdil jsem tohle malé stvoření dvacet pět let a dvakrát jsem s ním ujel sto padesát mil (*241 km*) v jednom tahu kromě pauzy na krmení a občerstvení, a to nebylo víc než hodinu. Do poslední stanice přijel stejně svěží a čilý jako na začátku. V jeho nejlepších letech jsem s ním mohl dělat šedesát mil (*97 km*) denně dvanáct měsíců v roce bez jakékoliv zvláštní péče.

Exmoorští pony, ač obecně dost oškliví, jsou tvrdí a užiteční. Jeden byl známý tím, že přeskakoval vrata vyšší o osm palců než jeho hřbet. Ti z Dartmooru jsou větší, a pokud je to možné, ještě ošklivější. Jsou obdivuhodně přizpůsobeni pro překonávání drsných stezek a pusté divočiny této hornaté krajiny, proto jsou v ní velmi žádaní. Žijí téměř divoce. Bývalý kapitán Colgrave, vězeňský guvernér, měl velké přání mít jedno z těch zvířat, aby se předvedl před svými kolegy. S několika muži, které si vzal na pomoc, jednoho ponyho oddělili od stáda. Jeden z mužů ho hnal ke skalnatému vrchu, zatímco kapitán stál dole a sledoval hon. Koník zahnaný do rohu přeskočil koně i s jezdcem a uprchl.

Shettie neboli pony Shetlandských ostrovů je maličký, někdy není vyšší než třicet palců (76 cm), zřídka přesáhne třicet osm palců (97 cm). Často je nesmírně krásný, s malou hlavou, s dobráckým výrazem, krátkým krkem a vyklenutou šíjí, nízkou a silnou plecí – v tak malém stvoření nijak nepůsobící rušivě. Má krátký hřbet, výraznou a silnou zád', nohy rovné a pevné, pěkná kulatá kopýtka. Tito poníci na svou velikost disponují neobyčejnou silou, vykrmí se čímkoliv a jsou perfektně ovladatelní. Mr. Youatt říká, že jeden pony, asi tři stopy vysoký, nosil muže o váze dvanáct kamenů (76 kg) čtyřicet mil (64 km) denně.

Hon na poníky býval před jedním a půl stoletím pro velšské farmáře a selský lid oblíbenou zábavou. Následující příběh jedné z těchto výprav vychází z Cambrianského čtvrtletníku:

„Farmář jménem Hugo Garonwy žil v sousedství Llewyna Georie. Měl pluh a další farmářské nástroje, pronásledování merlinů, lišek a zajíců se mu však zamlouvalo víc; a pády a kotrmelce, kterým se žádný lovec poníků nevyhne, pro něj znamenaly ještě větší výzvu. Divoká krajina Merionedshireského pobřeží a jeho

okolí obklopeného propastmi a močály občas daly lovcům zažít horší nehody, což se stalo právě Garonwayovi.

Jednou ráno se vypravil ven s lanem omotaným kolem pasu a doprovázený dvěma odvážlivci s jejich greyhoundy. S lasem uměl zacházet tento Velšan zručně jako jakýkoliv Gaucho v Jižní Americe. Když se lovci dostali na hřebeny, vzdálené stádo spustilo alarm – chvíli cválali dopředu a pak náhle zastavili a točili se dokola, frkajíc jako kdyby chtěli narušitele vyzývat, a divoce hrabali kopyty. Garonwy se svými pomocníky a psy stádo obklíčil v rohu mezi skalami, kde jim kolmá skalní stěna bránila v útěku. „Už chytil tři z nejkrásnějších malých tvorů na světě, které chtěl prodat po 4 a 5 librách na příštím jarmarku v Bale, což pro něj byla slušná částka. Obnášela čtvrtinu ročního nájmu, kterou platil za svou pastvinu pro ovce.

„Zůstala tam však ještě jedna nezkrotná bytost – načepýřená hřívá, mávající ocas, divoké oko, rozšířené nozdry – to byl sám Buckephalos této kopcovité krajiny, na toho se muselo jinak, než obvykle. Je známo, že mnozí tito tříletci dokázali svým pronásledovatelům zlomit nohu, zbavit se jich a udupat k smrti. Garonway chtěl zvíře hnát po kopcích a unavit ho, než ho chytí do lasa. Psi byli vypuštěni a letěli jako vítr následováni Garonwyem. Jeho dva pomocníci stáli na sousedním kopci. Snaha zvíře unavit byla marná. Netrpělivý Garonwy, aniž by si zkontroloval smyčky provazu, hodil laso Merlinovi kolem krku. Konec provazu se mu však omotal kolem pasu. Tahu lana, na jehož konci se zvíře zmítalo, nedokázal odolat a nakonec byl stržen ze svého koně. Vyděšený Merlin vyrazil nejvyšší rychlostí, jaké byl schopen, a za sebou táhl nebohého pronásledovatele po kamenité zemi a skrz trnité keře. Druzí dva jezdci odvolali psy, aby nezvyšovali rychlost koně, ale než dojeli na místo, nebylo po koni ani Garowayovi ani stopy. Zda byl Garonwy mrtev jedním úderem

o skálu nebo se jeho útrapy vlekly po celý šílený dostih, není známo. „Ale divoké zvíře, zaslepené hrůzou letělo daleko, až k převislému útesu nad břehem moře. Pod útesem byli oba nalezeni a jen vzdáleně připomínali to, jak vypadali zaživa.“

Kapitola II.

Koňský pláč Přátelství se psem, ovčí i slepicí Důkazy inteligence a odvahy

Fyziognomie koně

Fyziognomie koně je zajímavý předmět. Ti, kteří se zabývají jejím studiem, dokážou číst povahu a úmysly zvířete v jeho tváři. Následující poznámky k tomuto tématu jsou hlavně od profesora Youatt:

Oči nám umožňují celkem přesně odhadnout povahu. Když je vidět více bělma, není snadné získat jeho důvěru. Zlý kůň stále po očku vyhledává příležitosti, kde by si vybil svou zlobu, proto je jeho bělmo výraznější, což je usnadňuje odhadnout jeho úmysly.

Způsob vidění koně je odlišný od člověka. Kůň má širší zorné pole díky laterární pozici očí a jejich vzdálenosti od sebe; a když se zvíře s hlavou dole klidně pase, může vidět objekty v každém směru kolem sebe. Vidění člověka v zorném poli je více

limitováno, ale je pravděpodobně mnohem ostřejší. Sítnice koňského oka má nádhernou barvu zeleného moře, absorbuje mnohem více světla a umožňuje lepší vidění za tmy. Každý jezdec určitě zná z vlastní zkušenosti, že jeho kůň je schopen rozeznat okolní předměty, když přichází tma a on sám už nevidí. Všechna zvířata, která vychází za potravou v noci, mají vnitřní oko více či méně jasné; u všech druhů koček je žluté; oči lva jsou ve tmě jako dvě planoucí pochodně. Mezi lidskými rasami se vyskytují jedinci zvaní albíni, jejichž oči vypadají červené jako u fretky kvůli absenci obvyklého pigmentu. Tyto osoby jsou ve dne téměř slepé, ale dobře vidí za podmínek, které jsou pro ostatní lidi už hustou tmou.

„Mnoho lidí mylně předpokládá, že proud slz způsobený tělesnou bolestí nebo emocemi je výlučná vlastnost lidí. Ale už Shakespeare říká o zraněném jelenovi:

*„Velké kulaté slzy
stékají jedna po druhé
po jeho nevinném nose,
v bědné štoanici“*

U koně se slzy opakovaně objevují při velké bolesti nebo brutálním zacházení. Pan Lawrence hovoří o krutosti činěné některými obchodníky nazývané „firing“. Firing se provádí u koně, než jde na prodej, aby se zvýšila jeho cena. „Více než padesát let už od té doby uplynulo a já mám pořád před očima ubohou klisnu, úplně slepou, s nádhernou postavou a na první pohled velmi ušlechtilou, která byla mlácena bičem čtvrt hodiny před prodejem, aby ji donutili rozhýbat její ztuhlé nohy, zatímco jí slzy tekly po lících,“ vzpomíná pan Lawrence.

Velikost, usazení a pohyb uší jsou důležité. Uši raději menší než velké, umístěné ne moc daleko od sebe, vztyčené a pohotově pohyblivé, takové ukazují jak chov, tak ducha; a když má kůň ve zvyku směřovat jedno ucho dopředu a druhé dozadu a zvláště, když je na cestě, obecně má obojí – ducha i vytrvalost. Natáčení uší do různých směrů ukazuje, že vnímá vše, co se kolem něj děje; a pokud to dělá, tak nemůže být moc unavený nebo pravděpodobně hned tak nebude. Bylo zaznamenáno, že málo koní spí bez jednoho ucha nasměrovaného dopředu a druhého dozadu, aby si zajistili povědomí o objektech v každém směru. Když koně a muly pochodují společně v noci, ti vzadu špicují uši dozadu, ti uprostřed je natáčejí do stran nebo napříč. Celá skupina se zdá být jako jeden organizmus, který zajišťuje obecné bezpečí.

Ucho koně je jedna z jeho nejkrásnějších částí a málo věcí dokazuje jeho povahu s takovou jistotou jako jejich pohyb. Ucho je dokonce srozumitelnější než oči; a člověk zvyklý na koně může říct podle expresivního pohybu uší téměř vše, co si myslí. Když kůň položí uši naplocho na krk, má s největší jistotou zlé úmysly a člověk vedle něj by si měl dát pozor na jeho zuby a kopyta. Když jde jen o hru uší, pokládá je dozadu, ale ne dlouho a ne tak důrazně. Rychlá změna pozic uší a současně výrazu očí znamená něco mezi hravostí a nectností.

Sluch koní je pozoruhodně přesný. Zaznamenává tisíce vibrací ve vzduchu, příliš slabých pro lidské ucho. Každý lovec velmi dobře zná, jak vnímají koně řev smečky, špicují uši dopředu a jsou nepokojní a netrpěliví ještě dříve než si člověk ten zvuk uvědomí.

Je nutné říkat něco víc k absurditě kupírování? Krutý a stupidní zvyk zastřihávání uší začal ve Velké Británii (což je ostudné!). Naštěstí pro takto často týraná zvířata kupírování uší vyšlo z módy. Praxe zkracování ocasu o dvě třetiny je omluvitel-

nější z pohledu pohodlí jezdce. Ve vlhkém počasí a na zablácených cestách není příjemné čistit dlouhý ocas ucouraný od bláta. Otázka dlouhého nebo krátkého ocasu je otázkou mezi pohodlím a krásou. Dnes jsme rádi, že móda začíná ustupovat rozumu a dobrému vkusu. Pysky koně jsou jeho rukama a slouží mu jako hmatový orgán a jako uchopovací nástroj, což je možné vidět, když přijímá potravu. Shromáždí si jimi zrna a trávu do trsů než ji utrhne. Pysky mají být jemné, ale pevné a rovnoměrně zavřené. Volné, plandavé pysky ukazují na slabost nebo stáří, nízkou inteligenci či lenost.

Míní se, že ukazatelem charakteru může být tvar nosu, ale pravidla v tomto případě jsou jiná než u lidí. U koní prominentní římský nos vypovídá o jednoduché, nekomplikované, do-bromyslné povaze spíše než o plebejské mysli a těle. Kůň s rovným nebo řeckým nosem může být hodný nebo problematický, ale nijak často nevybočuje do extrémů, ovšem prohnutý nos (u lidí tzv. pršák) je obvykle znakem plemenné příslušnosti především v případě malé hlavy. Občas je tento tvar doprovázený komplikovaným, nekontrolovatelným charakterem. „Ovšem je i jiný způsob,“ říká Youatt, „podle kterého nosní kost zřetelněji dokazuje plemeno. Jde o to, jak je dlouhá nebo krátká. Není spolehlivější kritérium ušlechtilé rasy než široká, suchá a kratší hlava; ne jako u koní ušlechtilých úzké čelo, dlouhý nos, neostré rysy. Porovnávání hlavy a obličejů dokazuje celkem přesně charakter nebo inteligenci.“

Protože kůň dýchá jen nosem, je důležité, aby vchod do těchto dutin byl volný a bylo možné ho dostatečně rozšířit pro velký příjem vzduchu při zvýšení rychlosti. Rozšíření nozder je jasný znak ušlechtilých koní, zvláště když jsou rozrušení a v plné síle. Jak je to působivé pro lovce, když jeho kůň našpicuje uši,

rozšíří nozdry, jakmile uslyší štěkot smečky, frká a větří je v dálce!
A válečný kůň – sláva jeho rozšířených nozder děsí!

Věrnost, přátelství, odvaha

Následující příběh, zprostředkovaný od profesora Küglera z Halle, dokazuje, jak jsou koně bystří a věrní. Jeden jeho přítel jel v noci lesem a uhodil se do hlavy o větev. Spadl a omdlel. Kůň se okamžitě otočil a běžel k domu, ze kterého vyjeli a kde bylo nyní zavřeno, protože ta rodina šla spát. Hrabal do dveří, dokud někdo z nich nevstal a neotevřel; teprve pak se kůň otočil a odcházel. Muž byl zvědavý, a tak ho následoval. Oddané a inteligentní zvíře ho dovedlo k místu, kde jeho pán ležel v bezvědomí. V této zemi se stal ještě zajímavější příběh – dcerka jednoho muže z Warwickshire si hrála na břehu kanálu, který protékal jeho pozemkem. Spadla do vody a byla by se utopila nebýt malého poníka, který žil v rodině dlouhá léta. Vrhнул se do vody a dítě bezpečně vytáhl na břeh.

Pan Jesse dává příklad toho, co bychom mohli nazvat empatií koně a schopností vycítit nebezpečí. Jeho přítel si jednou v Indii vyjel na koni, doprovázený kokršpanělem, který byl dlouho společníkem koně. Pes vběhl do vysoké trávy a zase z ní vyběhl a přitom nařikal a potřásal hlavou; kůň navzdory obvyklé ochotě, nejen že se vyhnul psovi, ale ani se k němu nechtěl přiblížit. Pes brzy uhynul a ukázalo se, že byl uštknutý jedovatým hadem.

Ale citlivost koně nemá jen povahu sobectví. Často jeví zájem ochránit jiné bytosti od zranění. Není nezvyklou skutečností, že voják po pádu z koně nečekaně unikne, aniž by se ho dotklo koňské kopyto, i když přes něj přešla celá kavalerie.

Starý kůň patřící povozníčkovi v Strathnegie, Fireshire, měl obzvlášť důvěrný vztah k dětem, protože jeho pán jich měl kupu.

Jednoho dne kůň táhl naložený vůz úzkou cestou poblíž vesnice, malé dítě sedělo na cestě a kola by ho bývala přejela, nebýt starostlivého koně, který tomu zabránil. Opatrně vzal za šaty dítě do zubů, přenesl jej o několik metrů dál a položil ho na násep podél cesty. Pak se při projíždění otáčel dozadu, aby se ujistil, že kola vozu dítě minou.

Kůň je ve volné přírodě společenský tvor a je stejný, i když je domestikovaný. Má averzi vůči samotě. Jeho společenská povaha se jeví jako velmi příjemná v ohradách, kdy koně spolu dovádějí, když projevují zvědavost. Když se na dohled objeví cizí kůň, jsou tu živá gesta a ržání, kterými se pokouší seznámat. Ovšem jen v málo druzích komunikace se projevují hlasem. Je běžnou podívanou dne vidět dva koně, jak se vzájemně přátelsky drbou. Pan Jesse hovoří o známé skutečnosti, že v tropických krajích, kde krev se díky klimatu ohřívá, mají koně ve zvyku si vzájemně působit krvácení a někdy tak činí i sami sobě kousáním do krku nebo do plecí.

Jejich touha po přátelství je tak silná, že raději se připojí k jinému živočišnému druhu, než aby byli sami. Pan White ze Selborne vypráví příhodu o přátelství koně a slepice. Tato dvě nesourodá zvířata spolu trávila hodně času společně v jednom osamělém ovocném sadu, kde nepotkali jinou bytost než jeden druhého a do určité míry na sobě byli závislí. Pták se mohl přiblížit ke čtyřnožci a spokojeně si poskakovat a načechrávat si peří, zatímco kůň dolů shlížel s uspokojením a pohyboval se s největší opatrností a ohleduplností, aby svému maličkému společníkovi neublížil. Na portrétu slavného Godolphina Arabian je vidět kočka, která byla nedílnou společnicí ve stáji a zemřela smutkem z jeho ztráty.

Jiný závodní kůň a kočka byli velcí kamarádi a kočka obvykle spávala v jeho žlabu. Když se chystalo krmení, vždycky ji

vzal jemně za kůži na krku a odložil do vedlejšího stání, aby mu nepřekážela při krmení. Vždycky bylo vidět, jak je rád, když ji má nablízku.

Eclipse měl rád ovečku. Chillaby, kterému pro jeho vznětlivost říkali Mad Arabian a k němuž se mohl přiblížit jen jeho ošetřovatel, klidně zuřivě roztrhal obrázek muže, který mu schválně dali do cesty. Ale měl zvláštní slabost pro jehně a trávil celé hodiny odháněním much od svého kamaráda.

„Jeden muž z Bristolu měl greyhouna, který spal ve stáji s pěkným, asi pětiletým hunterem. Tahle zvířata spolu držela a starala se o sebe s nejněžnější náklonností. Greyhound vždycky ležel pod žlabem vedle koně, který ho měl tak rád, že vždycky byl nešťastný a neklidný, když mu pes zmizel z dohledu. Muž, jemuž patřili, měl ve zvyku vždycky zavolat na psa, aby ho doprovázel na procházce. V takovém případě se kůň vždycky úzkostlivě za ním otáčel a řehtal takovým způsobem, jako by říkal: „Dovol mi jít s vámi“. Když se pes vrátil do stáje, vždycky ho vítalo nadšené ržání. Vyskočil a olízl koni nos a na oplátku ho kůň podrpal zuby po hřbetě. Jednoho dne, když byl stájník se psem a koněm na tréninku, velký pes napadl tohoto greyhouna a strhnul ho na zem. Kůň sklopil uši a bez ohledu na svého jezdce vyrazil na útočníka, zuby ho odtrhl a třásl s ním tak dlouho, dokud z něj nelítaly kusy kůže. Sotva se útočník postavil na nohy, usoudil, že není dobré dále dráždit tak silného protivníka.

Další příklad pouta mezi koněm a psem je od kapitána Browna z jeho knížky „Biografické skeče“:

„Můj přítel, dr. Smith z hrabství Militia v Irsku, měl nádherného hackneyho, který, ačkoliv extrémně živý, byl stejně tak báječně učenlivý. Měl také skvělého novofundlandského psa, který se jmenoval Cézár. Tato zvířata měla mezi sebou silné pouto a zdálo se, že perfektně chápou gesta druhého. Pes byl v noci ve

stáji a vždy ležel vedle koně. Když doktor Smith praktikoval v Dublinu a jezdil za pacienty na koni, neměl nikoho jiného, kdo by mu během návštěvy dohlédl na koně než Cézara, kterému dal otěže do tlamy. Kůň klidně stál i v rušném městě vedle svého kamaráda. Když měl doktor pacienta nedaleko místa, kde zrovna byl, měl za to, že nemá cenu znovu nasedat na koně, ale zavolal na Cézara a na koně. Ti dva okamžitě poslechli, pes koně přivedl a zůstali klidně přede dveřmi, kam doktor vstoupil, dokud z nich zase nevyšel.

Když působil v hrabství Maryborough Queens's, kde jsem vedl pobočku, měl jsem mnoho příležitostí být svědkem přátelství a schopností těchto inteligentních zvířat. Zdálo se, že kůň poslouchá psa stejně, jako kdyby to byl jeho ošetřovatel. Doktor chodil do stáje doprovázený psem. Nauzdil koně, podal otěže Cézarovi a přikázal mu, aby vzal koně do vody. Oba věděli, co mají dělat, když ven vyběhl Cézar následovaný koněm, který skotačil a poskakoval a hrál si se psem celou dobu k říčce vzdálené asi tři sta yardů (274 m) od stáje. Šli jsme za nimi v patřičné vzdálenosti, abychom mohli sledovat jejich počínání. Vždy vsoupili do vody a poté, co kůň uhasil žízeň, oba se vraceli stejným hravým způsobem.

„Doktor často chtěl po Cézarovi, aby koně přiměl přejít říčku, což mohlo být asi šest stop šířky. Pes, zvláštním druhem štěkání a dorážením směrem k hlavě koně, mu sděloval, co chce, což kůň rychle pochopil – nacválal, César před ním, a hackney udělal pěkný skok na druhou stranu. Pak byl pes vyzván, aby ho zase přivedl zpátky, což bylo obratem splněno. Jednou pes ztratil otěže, a jakmile kůň přeskočil potok, okamžitě přiklusal ke svému zvířecímu kamarádovi, který si ho chytil a v klidu ho převedl zpátky.“

Vydala © 2015 společnost Arcaro s.r.o.
Žižkova 1696/15, Jihlava
e-mail: info@arcaro.cz
www.arcaro.cz

ISBN 978-80-906222-0-3

*Máte rukopis, který se hodí pro nakladatelství Arcaro?
Pošlete nám ho. Na posouzení si vyhrážujeme
2 měsíce. Nevyžádané rukopisy nevracíme!*

Rollo Springfield

kůň a jezdec

Koně živící se lidským masem. Neuvěřitelná přátelství mezi koňmi a jinými zvířaty. Příběhy mužů, kteří museli sami uhlídat tisícíhlavé stádo uprostřed stepí. Svědectví o jednom z prvních zaříkávačů, kterého díky technice „septání“ divocí koně následovali jako psi. Osudykoní, kteří svou odvahu a inteligenci ukázali v aréně s divokými šelmami.

Začtěte se do příběhů, jak je zaznamenal americký milovník koní před více než 170 lety. Text, který už téměř upadl v zapomnění, je přitom neuvěřitelně čtivý, ač se překladatelka snažila v maximální míře ponechat jeho dobové vyznění.

v edici zapomenuté knihy o koních
dále připravujeme

Kpt. L. E. Nolan

KAVALERIE – historie a taktika

Kniha od husarského kapitána L. E. Nolana, který sám předčasně zemřel v bitvě u Balaklavy roku 1854, je poctivým dílem mapujícím veškeré aspekty využití koní ve vojenství tak, jak je viděl i zažil ve své době. Zavede nás do historie kavalerie, podstaty jejího fungování, průběhu mnoha bitev, strategie. Samozřejmě nechybí kapitoly týkající se způsobu výcviku koní.

 Arcaro

ISBN 978-80-906222-0-3

9 788090 622203